

VASÁRNAPI KÖNYVSZEMLE

Az irodalomtörténeti Kis-könyvtár *Magyar írók* sorozatában megjelent kismonográfia inkább lélekrájz: egy tragikus élet, sors és jellem mindenképp öntörvényű, egyedülvaló rejtelmeit próbálja feltárni a cselekedetek és az alkotások beleéléssel, de mégis tárgyilagosan való értelmezése által; az eredmény szinte kórrajz: útmutató az életmű többi darabjának legbensőbb lényegéhez.

Vargha már a költő diákéveit vizsgálva is a felnőtt-kor konfliktusainak csirait keresi: a váci rendházban, a „vallás kaszányájában” eltöltött néhány hónap, majd a menekülés szerű eltávozás az élet vállalásának, illetve megtagadásának konfliktusát jelzi; az édesapa betegsége és korai halála terhes örökséggé való szimbólummá nő. Az egyetemi évek alatt, a híres *Négyes-szeminárium* vitáin Juhász meglepő vitalitásról tesz tanúságot; olyan fellángolás ez, mely életében néhányszor a külső körülmények szerencsés alakulásának hatására megismétlődik: nagyváradi tartózkodásának, a *Holnap* megszervezésének idején, majd az 1918–19-es forradalmak alatt és után.

A pesti egyetemi években, is kísért a serdülőkori dilemma, csak persze az intellektuális élmények hatására esztétikusabb, elvontabb, mégis kifejezőbb formában: a *Négyes-szeminárium* eredő, az egyéniség felszabadultságát jelző pogány életöröm és a tolsztojánizmus mély átéléséből fogant keresztény aszkézis és élettágadás: ezek ekkor a költő életérzésének és egyensúlykeresésének legszélsőbb és meghatározó pólusai, a harmadik motívum pedig az a hit, „hogy az alkotás lázában átlényegülhet az élet minden kudarca és csatavesztése”.

A nagy művészekről, írókról szólva Juhász saját életérzésének korábbi átélőit éneklí meg, lelki-szellemi ősei után kutat, s végső értelmében saját álarcos emberi-lelki portréját rajzolja minduntalan.

Nem nehéz a továbbiakban az ismétlődést felfedezni Juhász sorsában és életérzésében: az egyetemi évek után a fővárosból, az irodalmi élettől távol, a végekre, Máramaroszigetre és Lévára kerül, majd ismét az irodalmi-politikai-művé-

zeti élet Budapesttel vetélkedő Körös-parti központjába: Nagyváradra. A magány és elvágyódás után Váradon életre szóló élmények várják: *Ady* és *Anna*. Az Anna szerelem emeli később a parnasszizmus önstilizáló módszere fölé. A Négyes-szeminárium titkárát látni viszont: megszervezi a magyar líra történetében fordulópontot jelentő Holnap antológiát, felfedezi az irodalmi közvélemény számára *Babitsot*.

Szakolca és Makó ismét a visszahullást jelenti, a bezártságot, immár a harmadik alkalommal s egyben az emlékek költészeté öröklítését. A legnagyobb fellángolás, a legmeglepőbb s egyben utolsó életérzésbeli átlényegülés a forradalmak idején és az ellenforradalom alatt következik be; a 20-as években is születnek nagy versek, de ezek mellett fokozatosan felhígul Juhász költészete. Az életerő lassan elapad, az apai örökség szomorú valósággá válik: az életvállalás és tagadás konfliktusa — igaz, lassú végkifejlet után — tragédiával zárul, de ez, mint nem egy nagy költőnk esetében, a költészet pirrhusi diadala.

Vargha Kálmán könyvének legfőbb érdeme, hogy megállapításai, következtetései tárgyilagos, elfogulatlan szemléleten alapszanak. A Juhász Gyula irodalom gyakorlatban hajlamos volt például a költő személyes tragédiáját pusztán a külső körülményekből származtatni, vagy túlértékelte — különösen az irodalomtörténeti távlatba való elhelyezéskor — Juhász költészetének kétségtelen nagy és maradandó értékeit. Vargha rámutat, hogy a meg hasonlításban nem kis szerepet játszott az apai örökség: az idegbaj és az elmentmondás, szélsőségekkel terhelt egyéniség is. Jó érzéssel jelzi azt is, amikor Juhász költészetében megindul, elbizonytalanodás kö-

vetkezik be, de megtalálja az okokat is. Figyelmeztet például Juhász költészetében a fehérterror ideje alatt jelentkező turanizmusra s a hivatalos ideológiával való esetleges párhuzamokra, de mindezt a költő impresszionista egyéniségével, az eklekticizmusra való hajlamával, sőt a kor művészeti-eszméi szemléletmódjának hasonló tendenciáival magyarázza. Felfigyel a költészet a korban ritka, nagy lehetőségeket jelző népi vonásaira, ám ugyanakkor bizonyos konzervatív elemeire is. A legújabb kutatások eredményeit hasznosítja Juhász és József Attila kapcsolatának elemzésekor: Juhász nem mint az Ady forradalmi örökségét közvetítő áll elénk ez emberi kapcsolatot vonatkozásában; inkább a tájversek és az utolsó korszak harmóniát kereső, pokoljárás jelző költeményei lehetnek a József Attila-i költészet időbeli előzményei: s nemegyszer ihlető forrásai is.

Csaplár Ferenc

Szepesi Attila versei

HOMMAGE A BOSCH A FÉRFIKOR UDVARÁBAN

1.

Egy majom jön, kezében a belei, torz vigyor
pofáján, rámtéknél, a por
pereg szeméből. Egnek a

pestis-városok. Szétterül
a füst. Felbomló sejtekig
megérett pusztulás kerít —
A holdban egy hal hegedül.

2.

Emberfarkas, nyelve lángol,
szeme villám, foga kés.
Ruhája színarany, és
csillám. Homlokán a jámbor

felirat: „Ó, sose hidd!
nem ellened, érted rájja
velőig e tisztas pára
világító csontjaid!”

3.

Álom-üvegögmb. Benne táj: a
messzi éden. Itt, körül,
kecske párzik, számár ürül,
fejtelten korcok kerge tánca

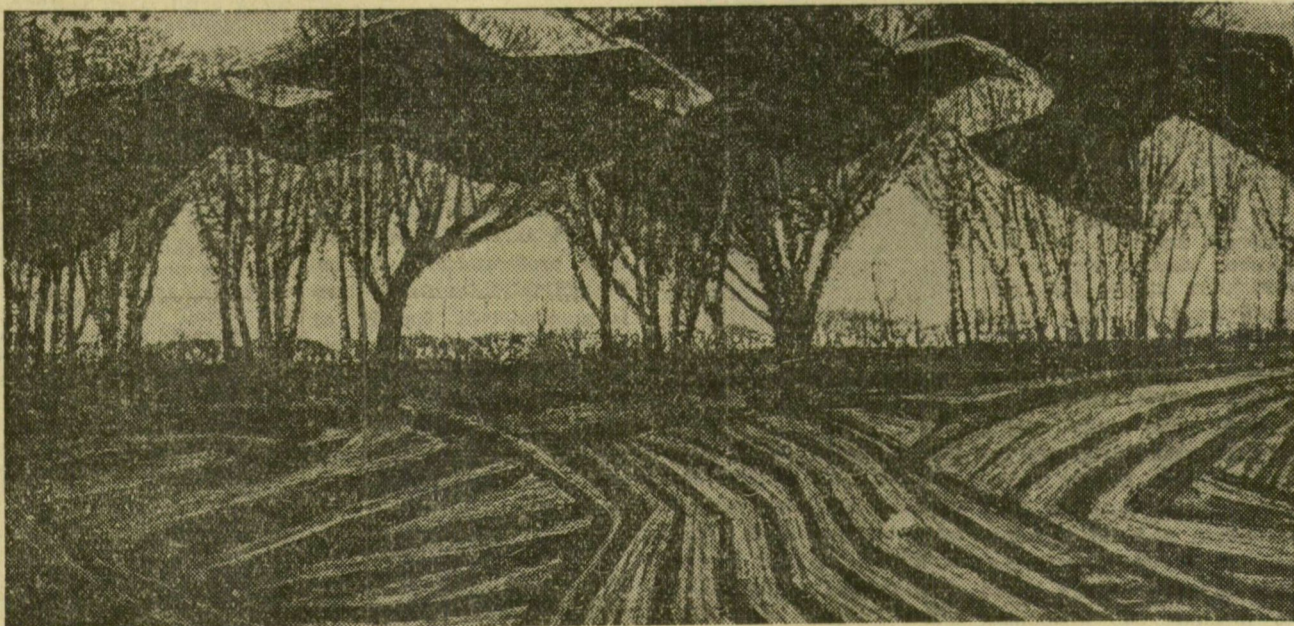
tombol. Nyűgein túl ki lát?
Böffen a dob, feszül a mellény —
Ki látja meg a hószin mellén
dedét szoptató Máriát?

Távol a kert A sárkányröptető
almafák lombjában barangoló
vad ifjúság bársonyfű-menedéke
Nem vagyok ott Eprek diók hiába
édesednek nekem Ezüst csiga
róhatja útját bukkat a rigó
bokraink közé Kinyithatja zöld
szél napraforgók sugár-szirmait
Mert lezuhant már a fekete angyal

Tenyérnyi ég Rejtjeles tűzfalak
állnak körül e barakknéma őszben
Kakukk nyitja ablakom Nincs is ott
Tépett fűrj pityereg Belülről hallom
Szökdecselek a város kövein
Négy-lépés udvar lécek kötelek
lányom játéka lépcső botol
lábam elé Majd itt szűkül körém
a végtelennek-álmodott világ
E percnyi térben
választom el a véltet a valótól
Mondom ez itt igazi fű e rozsdás
nem lépnek rajta vörös-kék lovak
Kölyökkorom ez a levelibéka
Kanna tányér ütődik asztalunkhoz
Tűzelő ruha jaj mi kéne még
Itt kell majd helytállnom túlnőnöm a
kerítés kuszált lécein e csámpás-
kövű utcán e kicsinyes
városban hogy körbeérjen világom

Zöld szél ifjúság zöld szele adj erőt
hogy legyőzzem arcom mögött a bomlás
jeleit a tunyaságot e csontot-
lelket őrlő hatalmat a kövér
butaságot rongy gáncsot eszelős
magányt langy meghunyászkodást a
(ringyó

önarulását és a gyermekkori kert
körém-lombosodó hitével
álljak meg ordas viharok
ölelésében e szikár falak közt
a férfikor négy-lépés udvarában



FONTOS SÁNDOR

VARJAK

Siklós János

NOSZTALGIA ÉS FIZIOLÓGIA

— Szöveg egy meglesett naplóból —

Megkért egyszer egy szellemi ezermester, hogy írjak le néhány szót és abból elmondja, milyen ember vagyok. Rövidke tépelődés után kötélnek álltam. Abban reménykedtem, hogy a grafológia is olyasmí, mint a javasasszony tudománya, itt is lehet nevetgélmi a válaszon.

Balul ütött ki ez a próbálkozás. Válaszának első felében földicsért a mester. Azt mondta, hogy nagy emocionális erővel rendelkezem, fiatalos tüzzel... és naiv hittel élek. A mondat következő fele már nem volt ennyire hízegő: eljön az idő, amikor ernyed a fiatalos hév, gyöngül a tűz ereje, és bölcs ember leszek. Jövőjük pedig csak a bölcseknek lesz. Következett még néhány megállapítás, de azokra már alig figyeltem... Na, most aztán, mitől legyek?

Rendszerezem azon emésztődtem, hogyan bölcsülhetnék én meg időnap előtt. Először föl mértem eddigi életemet és keserves töprengés végén megállapítottam, hogy jócskán elrontottam. (Na tessék, ez a megállapítás sem valami nagy bölcsességet mutat.) Hát mit rontottam én el ezideig? Nem tisztáztam meg gondoltan sorsom útjait előre. A véletlenre bízta magam.

Ha jól utána gondolok, nem is voltak elképzeléseim, mint ahogyan az ókrumplinak sincs elképzelése, amikor csírárt ereszt. Ahhoz meg nem vagyok elég ügyes, hogy csíráképeségemet saját találmányomként találjam a krumpli szövetség előtt. Oda jutottam, hogy mégis csak az a legnagyobb bajom, hogy nem vagyok csírátermő krumpli, mert a csíráképződés ellen nem lehet tenni semmit sem. Hiába, ha már egyszer nem tudok (szellemi) csírákat eresztetni, ne akarjak minden áron ókrumpli lenni. Na és aztán, ha meg csíráként sem tudom magam jól szervírozni, nincsen létjogosultságom a

krumpli közegben. Letörnek, mint új termés fakasztására alkalmatlant, csíráképtelent... és készen is vagyok. Ilymódon jöttem rá, hogy jobb lenne átvándorolnom a rozs birodalmába, mert ott, a jó talajra vetett pincy szem is termést hoz.

Egészen belekeveredtem a megbölcslülés keresésének útvesztőjébe. Gondoltam már arra is, hogy külsőleg látható jegyei is vannak a bölcsességek. Megpróbálkoztam. Elkezdtem nagyvonalúan, és persze leereszkedően, tréfálni-csevegni. Banális semmiségekről, hátha azt gondolják rólam, hogy „ez egy igen bölcs férfiú, nem beszél a nagy ügyekről... eltréfálja az időt”. Vártam a hatást, de nem akadt egyetlen ember sem, aki fölfigyelt volna rám. Megkísérlettem a szótlanságot is, bölcsen bölintottam, vagy finoman helyesltem, valahogyan így: „Világos, világos, elvtársak.” Hiszen a szótlanság mögött egészen biztosan a bölcsesség húzódik meg — tettem föl magamban. Sajnos, rajtam kívül senki sem gondolt erre.

A következő héten megkísérlettem egy újabb változatot. Főnökeim iránt rendkívül tiszteltudó hangot ütöttem meg, tátott szájjal rácsudálkoztam a véleményükre és ész nélkül úgy cselekedtem, ahogyan kívánták. Jelentkezett is az eredmény. Eszrevettem, hogy ez a formám szimpatikus. Reménykedni kezdtem abban, hogy mégis csak bölcs leszek a végén.

Otthon, amikor senki sem látta, hamut szórtam a fejemre, bünttettem magam eddigi tévelygéseimért. Ha én ezt hamarabb kipróbálom, ő uram, istenem, mennyi kín-keserűségtől megmenekülök. Önemésztő, őrlődő esztendő sokaságától. Bevallom, vakvágányon jártam két évtizeden keresztül; forradalmi dinamizmusra építettem, szókimondásomat önnagyutató érénynek tartottam; biztam saját erőmben, képességeimben és naiv hittel vallottam: a hűség, becsületes, okos munka elnyeri a méltó jutalmát... Ilyen zagya ködgomolyagot hordoztam a fejemben, s nem jöttem rá, hogy minden smafu a megbölcslülés nélkül...

Most aztán, így megokosodva észrevettem, hogy lefelé nem jó az a magatartás, amelyet gyakorolok fölfelé. A jó, feszes föllépés, hűvös kedvesség, egy-egy jól irányzott tanács, javaslat és kevés beszéd — ez az, ami tekintélyt kölcsönöz a rangnak. Ez fontos, mert ha az ember túlságosan „lehaverkodik” lefelé, nem is tekintik rangos embernek. Hátha még összeül beszélgetni, amolyan egyenrangú módján, hogy mégis csak emberek va-

gyunk valamennyien... akkor esetleg fenébe is rugdossák, pusztá jóbarátságból.

Eme magatartásom két iránya meghozta az eredményeket: elhíresztelték rólam, hogy bölcs ember vagyok. Nagy jövőt jósoltak a kollégáim, egyik-másik azt is megkockáztatta, hogy lehet belőlem maszek kiskereskedő, de még gebines is, mert ma Magyarországon ezeknél gazdagabb és függetlenebb ember aligha él.

Megebölcslésem tetőpontján azonban elkövettem egy rossz lépést. Személyi ügyekben olyan döntés készült, amelyről tudtam, hogy „kéz-kezet mos” elven nyugszik. Bölögattam, bölögattam egy ideig, de egy másodpercre mintha agybénultság ért volna: akaratlanul föl ordítottam (szerencsétlenségemre nem voltam rekedt). A fiatalos hév, a naiv hit jegyében tiltakoztam! Mire agyműködésem helyreállt, már elveszett megbölcslésem, mert a vezérigazgatóm fiával szemben tiltakoztam.

Súlyos depresszió lépett föl ezután, már-már idegklinikai kezelésre szorultam, hogy gyógyítsák kezdődő melankóliámat. Szerencsére azonban, a kezembe került az *Élet és Irodalom* 25. száma, és abban elolvastam Molnár Zoltán cikkét, amelynek a címe: *Kihúzni a nyugdíjig*.

Mondhatom, hogy ez az írás úgy hatott rám, mint szomjas sivatagi vándorra a véletlenül talált oázis. Teljesen megnyugodtam ettől az írástól, mert meglettem benne a „perspektívámat”. Dalra ingerelt az öröm: „Sej-haj, nincsen semmi baj...” visszatérünk a régi szép időkhez, a jókedélyhez, mert ellenkező esetben megöregszünk; házikó, összkomfort, Trabant, meg efféle öreges, romantika híján levő dolgok hatalmába kerülünk. (Eladom a motorcsónaktestet is, mert ez sem való a romantikus, forradalmi lendületben élő ifjúkhoz. Eladom azért is, mert olyan csónak ez, hogy magasra tartja az orrát, öblös, terebélyes a hasa, mint a terhes asszonyé.

Molnár vezércikkbeli ismerőse a „szakma megváltója”-ként indult és tehtéséges, okos ember létere sem volt képes ifjú, nagy álmainak megvalósításához. Sorsába törődött ember lett, aki rezignáltan várja a nyugdíjat. Kihúzza még valamelyest a négy-öt évet, s akkor elérli a hatvanat. Mehet. Az indulás: próféta volt ő is, mert volt benne tűz, hit, lelkesedés. Nagy, megváltó reményekben égő